

List of abbreviations and clarifications:

MoES – Ministry of Education and Science
NCCEDI – National Council for Cooperation on Ethnic and Demographic Issues at the Council of Ministers
Fakulteta and Filipovtsi – neighbourhoods in Sofia, largely populated with Roma people

Svetlana Hristova

ION CHELCEA, *Agricultura la români de la origine până la jumătatea secolului XX*, Editura Universității din Pitești, 2010, 322 p.

Cartea profesorului Ion Chelcea (1902–1991) *Agricultura la români de la origini și până la jumătatea secolului XX* reprezintă sinteza muncii de mai multe decenii a autorului în zona etnografiei satului și lumii agrare românești. Cartea constituie o lucrare magistrală care depășește barierele unei abordări unidimensionale, constituind o strălucită sinteză de informații etnografice, istorice și economice, bazate pe o documentare îndelungată și susținută (în text sunt prezente peste 700 de trimiteri bibliografice), care dă măsura unei preocupări continue în cercetarea satului românesc și a evoluției sale de-a lungul istoriei.

Volumul de față, publicat la aproape trei decenii de la consolidarea primei sale forme, se înscrie în categoria cărților-mărturie despre viața poporului român, adevărate documente sociale, prin prisma sintezei realizate și a surselor care au stat la baza acesteia. Autorul ilustrează evoluția practicilor și obiceiurilor agricole de pe actualul teritoriu al României, plecând de la perioada preistorică și până la deceniile cinci și șase ale secolului al XX-lea, punând accentul pe perioada de după tratatul de pace de la Adrianopol (1829), care, prin impunerea *Regulamentului Organic* în Țara Românească (1831) și Moldova (1832), a dus la modificarea radicală a realităților agrare.

Apariția acestui volum a fost posibilă prin implicarea prof. univ. dr. Septimiu Chelcea și a conf. univ. dr. Iancu Filipescu, ce au îngrijit această ediție, semnând totodată și postfața cărții, precum și a conf. univ. dr. Cornel Constantinescu, ce a facilitat publicarea lucrării la Editura Universității din Pitești.

Cartea este structurată în opt capitole tematice, precedate de o *introducere*, care prezintă sintetic contribuțiile unor nume sonore ca Ion Ionescu de la Brad (1818–1821), Bogdan Petriceicu-Hașdeu (1836–1907), C. S. Nicolaescu-Ploșor (1900–1968) și H. H. Stahl (1901–1991) la studiul agriculturii și al vieții țăranilor. Tot în introducere, profesorul Ion Chelcea propune și o schemă de periodicizare a evoluției agriculturii: *agricultura primitivă* (bazată pe folosirea plugurilor cu brăzdar de corn de animal), *agricultura realizată cu ajutorul plugului cu brăzdar de fier de tip preistoric* (450 î.Hr.–300 d.Hr), *agricultura feudală* (folosirea pe scară largă a plugului cu brăzdar de fier asimetric), *agricultura bazată pe plugul de fabrică în întregime din fier* (1865–1944), *agricultura mecanizată*.

Primul capitol al cărții (*De la culesul în natură la plugul cu brăzdar de fier*) prezintă trecerea de la activitățile de preagricole (cules, vânătoare, pescuit) la primele forme de agricultură primitivă. „Formele agricole incipiente se practicau pe suprafețe cu totul reduse, pe lângă casă și cu unelte rudimentare. Femeia era cea care făcea agricultura, ea fiind prin natura ei mai sedentară. Ea întreținea focul, îngrijea copiii și tot ea era cea care culegea semințele și spicele unor plante. Aduse în locuință, semințele căzute întâmplător vor încolți și astfel se va îndeplini *miracolul* a ceea ce mai târziu se va numi *agricultură* [...]. Mult simplificat aceștia ar fi primii pași în lucrarea pământului”¹. Primele

¹ Ion Chelcea, *Agricultura la români de la origini până la jumătatea secolului XX*, Editura Universității din Pitești, 2010, p. 28.

instrumente agricole au fost reprezentate de țărușul de scormonit pământul și de săpăligile și plugurile cu brăzdar de os.

Ion Chelcea ilustrează, pe baza dovezilor arheologice, că „geto-dacii [...] practicau agricultura în adevăratul sens al cuvântului”², lucrând pământul pe scară largă și utilizând unelte specifice. În acest sens, plugul cu brăzdar de tip dacic, cu formă diferită de cele folosite de romani sau de greci, a fost folosit pe actualul teritoriu al României, conform dovezilor arheologice, începând cu secolul V î.Hr. Dezvoltarea agriculturii în Dacia „se datorează condițiilor mediului natural, aportului celtoroman și vecinătății cetăților grecești de pe țărmul Mării Negre [...]”³.

Cel de al doilea capitol al lucrării (*De la rariță la plug*) prezintă trecerea de la formele antice ale plugului de lemn la plugul medieval realizat în întregime din fier. Perioada feudală a dus la dezvoltarea a două forme specifice de plug (plugul cu brăzdar simetric și plugul cu brăzdar asimetric și corman fix) și, începând cu secolele XVIII–XIX, la introducerea de diverse mașini agricole menite să crească productivitatea și să reducă cantitatea de muncă. „Până pe la 1800 la noi se lucrează pământul încă în mod tradițional; plugurile se fabricau, în cea mai mare parte, din lemn, numai brăzdarul era din fier”⁴.

Capitolul trei (*Diferite forme de apropiere a solului arabil*) prezintă o serie de practici agricole tradiționale legate de fertilitatea solului și rotația culturilor, precum și transformările pe care introducerea culturii porumbului (sfârșitul secolului al XVII-lea) le-a produs la nivelul muncii agricole și a alimentației populației. Astfel, meiului, care constituia de peste cincisprezece secole produsul de bază în alimentație a fost înlocuit de către porumb, ceea ce a reconfigurat, practic, universul satului românesc din perioada feudală târzie. „În Țările Române, porumbul s-a răspândit cu destulă repeziciune, între altele și pentru că turcii nu-l întrebuințau, folosind pentru hrana lor grâul [...]. Spre deosebire de grâu, porumbul se consumă pe plan intern și se exportă puțin. Pentru popor, cum pe drept cuvânt afirma Jaques Watelin, porumbul capătă importanța unui principiu vital, așa cum este la chinezi orezul”⁵.

Capitolele patru (*Aratul, semănatul și culesul porumbului, seceratul și treieratul grâului*) și cinci (*Mijloace de păstrat recolta*) ilustrează ciclurile muncii pământului, de la arat până la culegerea recoltei și depozitarea sa, care conturează universul vieții tradiționale țărănești. Leșirea la arat reprezenta momentul în care satul se trezea la viață, pentru ca depozitarea recoltelor să constituie intrarea sa în etapa de repaus din perioada de iarnă. Între aceste momente, munca pământului presupunea foarte mult efort, în timp ce producția depindea, în mare măsură, de existența condițiilor climatice favorabile. Pentru porumb, *prășila* constituia etapa cea mai importantă, fiind răspunzătoare, în bună măsură, de producția realizată, în timp ce la grâu momentul în care se realiza *seceratul* era de maximă importanță. Adeseori, pentru diversele activități care necesitau existența unui număr mare de brațe de muncă într-o perioadă de timp limitată (arat, cules, secerat) se produceau *asocieri* între mai multe familii de țărani care *se ajutau* la muncile de peste an.

Depozitarea cerealelor și fructelor se făcea fie în podul sau pivnița casei, fie în anexe cu destinație specifică (*hambar, pățul, grănar, jiniță*) sau chiar gropi special amenajate pentru acest scop. De altfel, păstrarea cerealelor, merelor și cartofilor în gropi, destul de răspândită la noi până în secolul XX, are o îndelungată tradiție istorică, fiind consemnată încă din antichitate.

Grădinaritul și legumicultura (tema capitolului șase) s-au dezvoltat la români destul de târziu, începând cu secolul al XIX-lea, în special în zonele fertile de luncă. Primii cultivatori au fost slavi veniți de la sud de Dunăre (sârbi și bulgari), care au format comunități prospere în jurul orașelor și care au dominat producția legumicolă până la sfârșitul secolului XIX. Influența cultivatorilor slavi asupra dezvoltării legumiculturii la români este evidențiată de către Ion Chelcea prin dovezi istorice, care atestă faptul că populația românească a început să dezvolte grădinaritul și legumicultura în urma preluării metodelor de cultură de la sârbi și bulgari.

² Ibidem, p. 34.

³ Ibidem, p. 39.

⁴ Ibidem, p. 70.

⁵ Ibidem, p. 108.

Capitolul șapte (*Evoluția relațiilor sociale de proprietate*) analizează trecerea de la regimul clăcii și dijmei la organizarea capitalistă a agriculturii, reprezentând o analiză sociologică pertinentă asupra condiției țăranilor și a obligațiilor acestora în raport cu boierii și arendașii, în secolele XIX–XX. Trecerea de la feudalismul târziu la capitalism s-a făcut pe baza a trei momente importante: impunerea prevederilor *Regulamentului Organic* (1832), împrumutarea din 1866 și *Legea tocmelilor agricole și Constituția din 1921*.

Tot în acest capitol, sunt prezentate succint aspecte legate de practici precum *munca cu ziua* și *deplasările sezoniere pentru lucru*, generate de lipsa pământului și de obligațiile tot mai aspre privind *dijma*⁶ și *claca* pe care țăranii au trebuit să le suporte, în ciuda reformei agrare din 1864 (sau chiar din cauza acesteia, conform abordării prezentate de Dobrogeanu-Gherea⁷). Dacă munca cu ziua era dezavuată de către populație, fiind considerată înjositoare, deplasările pentru lucru din zona de munte și deal către zonele de câmpie erau frecvente.

Ultimul capitol al cărții (*Credințe și practici religioase agricole*) ilustrează o serie de practici religioase semnificative, asociate ciclurilor agricole (*caloianul, sângiorzul, călușul*) și trece în revistă credințele populare legate de arat, semănat și secerat. Un rol semnificativ în analiză este alocat discuției asupra asocierilor pe care populația satelor din Muntenia le făcea între planta *rodul pământului* și producția agricolă. Prin acest ultim capitol, Ion Chelcea subliniază legătură profundă existentă între țăranul român, natură și dimensiunea transcendentă, reliefată prin credințele, practicile religioase și datinile populare existente în lumea satului.

Flavius Mihalache

---

⁶ „În 1864 era încă în uz dijma *din zece una*. Însă începând din 1870, cota a mers descrescând, iar în 1896 se lua *una și una* – pentru cereale mărunte; pentru porumb, *din cinci două*: învoitul lua 60% din recoltă, proprietarul 40%” (Chelcea I., op.cit., p. 255).

⁷ Dobrogeanu-Gherea, C., *Neoiobăgia*, București, Editura Viața Românească, 1910.